

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA KÉPZÉSI- KUTATÁSI TERVE, TANULMÁNYI ÉS VIZSGARENDJE

A Doktori Iskolán belül hét képzési-kutatási program működik. A programok közös képzési alapokra épülnek, a hallgatók ugyanabból a kurzuskínálatból választhatnak. Az előzetes tanulmányoktól és képzettségtől függően veszik fel az alapozó, kutatómódszertan fókuszú tárgyakat, és a választott kutatási területtől függően – témavezetőik ajánlását is figyelembe véve – az egyes speciális kurzusokat. A kurzusok számát és a félévenkénti tanulmányi terhelést a kreditrendszer szabályozza. A képzési programok a kutatás tekintetében sem elszigeteltek egymástól, a doktori iskola oktatói törekednek arra, hogy minél több képzési programokat átmetsző, sokoldalú kooperációra lehetőséget kínáló közös projektet indítsanak, melyekben az iskola hallgatói önálló részfeladatokat dolgozhatnak ki. Az együttműködés bővítheti a kutatási módszerek spektrumát, kölcsönösen inspiráló hatású lehet a különböző területek elméleteinek és modelljeinek megismerése. Az első rész ezt a hét képzési- kutatási programot mutatja be. A kutatómunka teljes mértékben személyre szabott, és a témavezető irányítása alatt folyik. Az egyéni munka kereteit a tanulmányi rend, benne a kreditrendszer határozza meg, amelyet a második rész foglal össze.

A Doktori Iskola a képzési-kutatási tervét éves rendszerességgel felülvizsgálja és értékeli. A felülvizsgálat eredményei alapján szükség szerint módosítja és fejleszti a képzési kínálatot.

A Doktori Iskola képzési-kutatási terve

Oktatásmélt

Programvezető: Dr. habil. Habók Anita

A képzési program általános keretei

A képzési program az iskolai tanítás és tanulás kutatási problémáinak tágabb kereteivel és fő témaköreivel ismerteti meg a hallgatókat. Az elméleti felkészítés főleg a kognitív fejlődéssel, a képességek kutatásával, a deklaratív és procedurális tudás kapcsolatával, az iskolában elsajátított tudás szerveződésével, a tudás alkalmazásával, a problémamegoldással, a transzferrel, az iskolai tanulási-tanítási folyamatokkal kapcsolatos kérdéseket foglalja magában.

Kutatási témákat elsősorban két területen, az iskolában elsajátított tudás minőségének és szerveződésének vizsgálata, valamint a tanítás-tanulás módszereinek, hatékonyságának fejlesztése terén kínál fel. Az iskolában elsajátított tudás vizsgálatának két fő módszertani kerete alakult ki. Egyrészt nagyobb mintán végzett keresztmetszeti és longitudinális felmérésekkel lehetőség van a különböző készségek és képességek fejlődési folyamatainak leírására, feltérképezésére. Másrészt kisebb mintákon elvégzett, sok változóra kiterjedő felmérésekkel és hatékonyságvizsgálatokkal lehetőség kínálkozik az összefüggések sokoldalú elemzésére. Az iskolai tanítási-tanulási folyamatok módszereinek fejlesztése, hatékonyságának javítása terén elsősorban az iskolában végzett fejlesztő kísérletek jöhetnek számításba, melyek módszertani keretei, technikái a Doktori Iskolában ugyancsak kialakultak.

A doktori programban dolgozó hallgatók munkája a SZTE Neveléstudományi Intézete mellett működő kutatócsoportok munkáihoz is kapcsolódhat. A kutatócsoportok munkatársai közreműködnek a doktori program képzési és kutatási feladatainak megoldásában.

Fontosabb kutatási témák

1. A képességek fejlődése és fejlesztése

Az 1990-es évek végén számos képesség és készség felmérésére sor került, nagyrészt országos reprezentatív mintákon, keresztmetszeti adatgyűjtési technikát alkalmazva. A képességek nagyobb mintákon történő felmérését minden esetben az adott képesség elméleti tanulmányozása, szerkezetének leírása, az iskolai tanulásban és a tudás alkalmazásában betöltött szerepének elemzése, majd kisebb mintákon végzett pilot-study jellegű vizsgálatok előzték meg. A felmért fontosabb képességek és készségek például a kombinatív, a rendszerezési és a logikai képesség, az induktív gondolkodás, a szöveges feladatmegoldó készség és a mértékváltás valamint a különböző idegen nyelvi készségek. A képzési program keretében hasonló készségek és képességek meghatározására, értelmezésére és a fejlődési folyamatok felmérésére kerülhet sor.

(a) A korábbi vizsgálatok kiterjesztése: új területek, tantárgyak és életkorok vizsgálata, újabb kontextusban, a háttérváltozók szélesebb körének elemzésével.

(b) A komplex problémamegoldás képességének vizsgálata további életszerű helyzetekben, az iskolában elsajátított tudás és a problémamegoldás kapcsolata, a transzfer részletes elemzése, a kontextus és a strukturális tényezők szerepének vizsgálata.

(c) A véletlennel, a valószínűséggel és a bizonytalansággal kapcsolatos gondolkodás vizsgálata, a korrelatív és valószínűségi gondolkodás fejlődése, a gondolkodás hibái, naiv általánosítások és tévképzetek a korrelatív gondolkodásban, valószínűségi folyamatok megértése, reprezentációinak lehetőségei a természet- és társadalomtudományi tantárgyakban.

(d) A gondolkodás stratégiai (metakognitív) összetevőinek fejlődésével és fejlesztésével kapcsolatos vizsgálatok.

(e) Az induktív, a deduktív és az analógiás gondolkodás szerepe egyes tantárgyak tanulásában. Analógiák és izomorf problémák, az analógiák szerepe a megértésben.

(f) A korábban elvégzett vizsgálati eszközök továbbfejlesztése, adaptálása, felmérések elvégzése más életkorban, más kontextusba (más nyelven, más kultúrában, másik országban), más háttérváltozókkal, újabb adatelemzési eljárásokkal.

2. Az iskolában elsajátított tudás szerveződése, minőségének jellemzése

Az elmúlt években több egymást követő koncentrált vizsgálat irányult az iskolában elsajátított tudás minőségének, alkalmazhatóságának mérésére alkalmas eszközök (a természettudományi tudás alkalmazása, természettudományos tévképzetek, matematikai megértés, írásbeli szövegalkotás, történelmi gondolkodás, kritikai gondolkodás, valószínűségi gondolkodás, komplex problémamegoldás, bizonyítási képesség, következtetési sémák) kidolgozására, majd az empirikus elemzésekre.

A PhD képzés keretében végezhető kutatási témák mindenekelőtt a következő területekre terjedhetnek ki.

(a) A tartalmi tudás szerveződésének sajátosságai, a fogalomfejlődés, fogalmi megértés, fogalmi váltás tanulmányozása a természet- és társadalomtudományok néhány kiemelt, központi jelentőségű területén. A szemantikus reprezentáció, a többszörös reprezentáció lehetőségei és szerepe a megértés elmélyítésében.

(b) Az iskolai teljesítmények és az azokat befolyásoló affektív tényezők kapcsolata (például a teljesítménymotiváció, az elsajátítási motiváció, az önszabályozó tanulás, az attribúciók, az énkép).

3. A képességek iskolai fejlesztése

A korábbi kutatási programok keretében sor került a műveleti gondolkodás különböző összetevőinek és az analógiás gondolkodásnak a fejlesztésére. Megtörtént a tartalomba ágyazott képességfejlesztés elméleti kereteinek és gyakorlati módszereinek kidolgozása. Elindultak a kísérletek a kritériumorientált képességfejlesztés terén. A doktori képzés keretében a jelöltek számára ideális kutatási téma egy-egy tananyagba ágyazott fejlesztő program kidolgozása és kísérleti kipróbálása.

(a) Több, elsősorban az anyanyelvhez (olvasás-szövegértés, írásbeli szövegalkotás), a logikai-matematikai műveletrendszerhez, az induktív és az analógiás gondolkodáshoz, illetve egyes tantárgyakhoz – matematika, kémia, fizika, biológia, történelem, idegen nyelvek – kapcsolódó területen kerülhet sor a tartalomba ágyazott, illetve a kritériumorientált fejlesztő modell alkalmazására, hatékonyságának kipróbálására.

(b) A fejlődésben lemaradó tanulók képességeinek fejlesztése. A hátrányos helyzetű családokból, ingerszegény környezetből kikerülő tanulók célzott, nagyrészt individualizált, felfelé nivelláló hatású, komplex fejlesztő programjainak kidolgozása, a programok kísérleti kipróbálása, hatékonyságának bemérése. A reziliencia tanulmányozása, a hátrányos helyzet mellett magas teljesítményre motiváló iskolai környezet azonosítása, fejlesztése.

(c) A különleges bánásmódot igénylő tanulók fejlődésének vizsgálata és fejlesztésének lehetőségei.

(d) A gondolkodásfejlesztés alapjául szolgáló pedagógiai kompetenciák vizsgálata és fejlesztése

4. Az elsajátított tudás minőségét és a tanuláshoz való viszonyt javító módszerek

Az előző kutatások keretében egyrészt sor került a tudás minőségével kapcsolatos problémák feltárására, másrészt a tananyag közvetítésének és a gondolkodási képességek fejlesztésének integrálására. Szükség van további olyan kutatásokra, iskolai tanulási-tanítási módszerek kifejlesztésére, amelyek egyrészt javítják a megértést és a tudás alkalmazhatóságát, másrészt a fejlesztik a motivációt, erősítik a tanulás affektív tényezőit.

(a) További módszerekkel lehet bővíteni a különböző oktatási célok integrált megvalósítására irányuló iskolai kísérleteket. Ilyenek például a *Problem-Based Learning*, a *Content-Based ... Learning* és az *Inquiry-Based ... Education*, amelyekben a kihagyott helyeken a különböző tantárgyak, műveltségi területek jelenhetnek meg. A tudás minőségében bekövetkezett változások mérésére fel lehet használni a korábban kidolgozott mérőeszközöket.

(b) A tanulásszervezés megváltoztatása a tudás minősége és a tanuláshoz való viszony javítása érdekében. A fogalmi térképek használata, a metakognitív támogatás, az egyéni és csoportos projektek módszere, a csoportmunka, a kooperatív tanulás, a megtanító stratégiák, a differenciáció és az individualizáció alkalmazása az említett célok megvalósítása érdekében. Fejlesztő programok kidolgozása, kísérleti kipróbálása.

(c) Az új tudáskonceptiókra épülő, konstruktivista szemléletű, a tudás minőségét, a tantárgyi attitűdöket és a tanuláshoz való általános viszonyt javító taneszközök (tankönyvek, multimédiás eszközök) kidolgozása, kísérleti kipróbálása. A taneszközök ilyen szempontú fejlesztésével és elemzésével kapcsolatos elméleti keretek és technikák kidolgozása és alkalmazása.

(d) A pedagógiai támogatás (scaffolding) készségeinek fejlesztése a pedagógiai tartalmi tudás, a tudatos észrevétel és az osztálytermi hibakultúra elemzésén és fejlesztésén keresztül

5. Az óvodai fejlesztés, az óvoda-iskola átmenet és az első iskolai évek oktatási kérdései

Mivel a tanulási nehézségek általában az első iskolai években alakulnak ki, mind nagyobb figyelmet kap a kora-gyermekkorai nevelés, az óvoda-iskola átmenet és a sikeres iskolakezdés feltételeinek kutatása.

(a) A sikeres iskolakezdés előfeltételeinek azonosítása, az olvasás és a matematika elő-készségeinek tanulmányozása.

(b) Fejlesztőmunka az óvodában, a tipikustól eltérő fejlődés azonosítása és a lemaradások kompenzálására alkalmas fejlesztő eljárások.

(c) Az óvoda-iskola átmenet tanulmányozása, az iskola előtti szakaszban kezdődő longitudinális vizsgálatok lehetőségei.

Neveléstudomány

Programvezető: Józsa Krisztián, DSc

A képzési program általános keretei

A nevelést az affektív és a szociális tényezők pedagógiai szempontú vizsgálatán keresztül közelíti meg a program. Az affektív szféra kifejezés szerteágazó területet jelöl, az érzelmi tényezők mellett magába foglalja például az attitűdöket, az érdeklődést, a motivációt és a társas viselkedés bizonyos elemeivel is átfedést mutat. E kérdéskör régóta foglalkoztatja az oktatás, nevelés iránt érdeklődőket. Az óvoda, iskola világához közvetlenül kapcsolódó vizsgálatok azonban csak az utóbbi évtizedekben váltak egyre hangsúlyosabbá. E munkák napjainkra már számos bizonyítékot sorakoztattak fel arra, hogy az affektív tényezőknek döntő szerepük van a tanulás eredményességében. Néhány affektív változó erősebben jelzi előre az iskolai tanulás sikerességét, mint az intelligencia. Az érzelmek, motívumok kutatása szorosan kapcsolódik a társas kapcsolatok vizsgálatához. A társas kapcsolatok alapját a szociális készségek és motívumok jelentik. Ezek fejlettsége ugyancsak elengedhetetlen az iskolai tanulás sikerességéhez, a társadalmi beilleszkedéshez.

Az utóbbi évtizedek gyökeres változást hoztak az ember mint társas lény megismerése terén. A neveléstudomány mellett jelenetős eredményeket halmozott fel ezen a területen például a humánétológia, a pszichológia, a szociológia, az idegésleltan. Az interdiszciplináris megközelítés fontos a gyermekek fejlődésének a megértéshez. A pedagógia elsősorban az alakíthatóság és a fejlesztés lehetőségeire fókuszál, s mint a segítő szakmák csoportjába tartozó, a nevelést segítő és fejlesztő tevékenységként definiálja. E korszerű interdiszciplináris megközelítés lehetővé teszi a nevelés problémaköreinek széles látókörű megalapozását az elmélet és az empirikus kutatás szempontjából egyaránt. Kutatási témákat elsősorban a szociális és az érzelmi kompetencia fejlődésének vizsgálata, valamint a személyiségfejlődést befolyásoló, az iskolai tanulásban fontos szerepet játszó affektív változók, a tanulási motiváció terén kínál fel. Ezek mellett a neveléssel kapcsolatos tágabb témakörök, például a pedagógus mint professzionális segítő; a tanulási motiváció és a szociális környezet kapcsolata; az erkölcsi fejlődés és fejlesztés; az iskolai értékközvetítés komplex vizsgálata szintén részét képezik a kutatási programnak.

A képzési program a Neveléstudományi Intézet mellett szoros együttműködésben áll a Szegedi Tudományegyetem két másik intézete, a Pszichológiai Intézet és a Magatartástudományi Intézet, valamint a körülöttük dolgozó kutatócsoportok munkáival.

Fontosabb kutatási témák

1. A társas viselkedés fejlettsége, fejlődése és fejlesztése

A társas viselkedés jellemzőit és változását a biológiai sajátosságok mellett egyrészt a személyiség pszichikus (kognitív, emocionális és szociális) jellemzői, másrészt a környezet tényezői határozzák meg együttesen, egymással kölcsönhatásban. A pszichikus jellemzők köre nagyon tág, míg a környezeti tényezők közé a kulturális, intézményi, tárgyi és személyi hatások tartoznak. A társas viselkedést meghatározó pszichikus összetevők rendszere a szociális kompetencia, amely nagyon sok és sokféle motívum, képesség, készség, szokás, minta és ismeret együttese. Az elmúlt 10 évben jelentősen

megnőtt azon kutatások száma is, amelyek célja nemcsak a viselkedést meghatározó szociális kompetencia életkori és nem szerinti jellemzőinek, hanem a változók közötti kapcsolatrendszer, a kapcsolatok időbeli változásának feltárása. E komplex kutatások eredményei kiváló alapot nyújtanak a különböző pszichés jellemzők óvodai és iskolai fejlesztését célzó programok kidolgozásának. Ugyancsak egyre gyakrabban elemzik a szociális kompetencia kulturális sajátosságokból fakadó hasonlóságait és különbségeit, ám legtöbb esetben a – kulturális hatásoktól teljes mértékben nem elválasztható – családi háttér és az intézményes nevelés-oktatás folyamatában részt vevő szereplők (pl. kortárs, pedagógus) befolyásoló szerepét vizsgálják keresztmetszeti és longitudinális méréssel egyaránt. A képzési program keretében az alábbi területeken kerülhet sor kutatásokra:

(a) A szociális kompetencia kognitív összetevőinek (pl. döntés, kontroll) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(b) A szociális kompetencia érzelmi összetevőinek (pl. érzelmek kifejezése, megértése) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(c) A szociális kompetencia szociális összetevőinek (pl. kommunikáció, érdekérvényesítés) fejlettsége és fejlődése óvodások, általános és középiskolások körében. A fókuszba állított összetevő más szociáliskompetencia-összetevővel vagy környezeti tényezővel való kapcsolatának feltárása.

(d) A szociális kompetencia egyes összetevőinek fejlesztését célzó program kidolgozása, a program hatásvizsgálata óvodások, általános és középiskolások körében.

2. Az érzelmek fejlődése és pedagógiai összefüggései

Az elmúlt évtizedekben rohamosan nőtt azon kutatások száma, amik az érzelmek szerepét hangsúlyozzák a személyiségfejlődésben. Mivel az érzelmek az élet minden területén jelen vannak, létfontosságú képességnek számít az érzelmek felismerése, megértése, szabályozása és megfelelő működtetése, mivel hatással vannak a gondolatok, a célvezérelt tevékenységek és az egész viselkedés megnyilvánulására. A program keretében lehetőség van a) a különböző érzelmek korai megnyilvánulásának, felismerésének, megértésének és működtetésének életkori vizsgálatára, b) az érzelmek verbális és nonverbális eszközrendszerének kutatására, c) az érzelmek kutatási módszereinek feltárására, d) az érzelmi tudatosság fejlődését meghatározó tényezők, e) az érzelmek más affektív és kognitív területekkel való összefüggéseinek, valamint f) az érzelmi tudatosság fejlesztési lehetőségeinek vizsgálatára.

3. Az önszabályozás folyamatai és fejlődését meghatározó tényezők

Az iskolai és mindennapi feladatok hatékony megoldásában az önszabályozás képessége alapvető szerepet tölt be. Az önszabályozás révén valósul meg a gondolatok, érzelmek és a viselkedés tudatos irányítása és kontrollja. Az önszabályozás fejlődésében veleszületett és környezeti tényezők egyaránt szerepet játszanak. Vizsgálata a temperamentumkutatásokhoz, a neuropszichológiai, valamint a szocio-kognitív kutatási irányokhoz egyaránt kötődik. Az eddigi kutatások főként az erőfeszítés alapú kontroll, a végrehajtó funkciók, valamint az önszabályozott tanulás területére fókuszáltak. A program keretében a) az önszabályozás alapvető komponenseinek, készségeinek és folyamatainak feltárása, b) fejlődési ütemének vizsgálata, c) a fejlődését meghatározó

korai élettapasztalatok, családi és környezeti tényezők meghatározása, d) az adaptív és maladaptív működési folyamatának, e) egyéb affektív és kognitív területekkel való összefüggésének, valamint f) fejlesztési lehetőségeinek feltárása és vizsgálata valósulhat meg.

4. Tanulási motiváció

A tudásalapú társadalmakban elvárt élethosszig tartó tanulás nélkülözhetetlen összetevője a pozitív tanuláshoz való viszony, így a tanulási motivációra nemcsak mint az oktatást támogató eszközre, hanem az oktatás egyik kiemelt céljára kell tekintenünk. A tanulási motívumok és a különböző képességek egymást erősítve biztosítják a fejlett kompetenciákat, a sikeres iskolai teljesítményt, társadalmi beilleszkedést. A tanulási motiváció területén az utóbbi években számos új irányzat, elméleti modell jelent meg. A kutatások rámutattak, hogy az elsajátítási motivációnak meghatározó szerepe van a személyiségfejlődésben, az iskolai tanulás sikerességben. Külön figyelem irányul a tartalomspecifikus motívumokra, a különböző helyzetekben, kontextusokban működő motívumoknak. Az utóbbi évek átfogó elméleti modellje az öndeterminációs elmélet. A tanulási motiváció formálódását egyéni és környezeti tényezők egyaránt befolyásolják. Az intézményes nevelés szempontjából kiemelt fontosságú a tanulási motiváció és a környezeti tényezők interakciója. A képzési program keretében elsősorban az alábbi főbb területeken kerülhet sor kutatásokra: (a) a tanulási motiváció egyes összetevőinek vizsgálata, mérőeszközök fejlesztése, elméleti modellek tesztelése, (b) a tanulási motiváció életkori változásának az elemzése, (c) a tanulási motiváció összefüggésének vizsgálata különböző készségekkel, képességekkel, teljesítménymutatókkal, (d) a tanulási motiváció és a családi jellemzők, valamint az intézményes nevelés interakciójának vizsgálata, (e) különböző kultúrák, országok összehasonlító elemzése a tanulási motiváció terén, (f) a tanulási motiváció egyes komponenseit erősítő, fejlesztő programok kidolgozása és kipróbálása.

5. A méltányos oktatás rendszerszintű támogatása

A méltányos oktatás azt jelenti, hogy az iskolák és iskolarendszerek egyenlő tanulási lehetőséget biztosítanak minden diák számára, így például a különböző szocioökonómiai státuszú, nemi identitású vagy bevándorló családból származó tanulók hasonlóan sikeresek lehetnek az oktatás terén, mind kognitív teljesítményüket, mind érzelmi-szociális fejlődésüket és jólétüket tekintve. A méltányos oktatás nemcsak erkölcsi kötelesség, de társadalmi érdek is, a megfelelően elköltött oktatási kiadásokra egyértelműen megtérülő befektetésként tekinthetünk. A képzési program keretei között a méltányos oktatást akadályozó rendszerszintű tényezők feltárására, valamint a megoldási lehetőségek vizsgálatára is sor kerülhet.

Pedagógiai értékelés

Programvezető: Csikos Csaba, DSc

A képzési program általános keretei

A pedagógiai értékeléssel, a tudásszint- és képességmérésekkel kapcsolatos hazai kutatásokban, fejlesztésekben a SZTE (korábban JATE) Neveléstudományi Intézete évtizedek óta meghatározó szerepet tölt be. Az 1960-as évek végén elsőként itt indult meg a sztenderdizált tudásszint- és készségmérő tesztek, feladatbankok kifejlesztése, publikálása, az ezzel kapcsolatos mérésmetodikai problémakörök rendszeres vizsgálata. Az 1980-as évektől a képességvizsgálatok, illetve a tudás szerkezetének feltárása, a diagnosztikus jellegű, az oktatási innovációt segítő értékelési formák és eszközrendszerek kidolgozása is innen indult el.

A kilencvenes évek elejétől a pedagógiai értékelés, tesztelés szerepe jelentősen megnövekedett. A kimenetszabályozás erősödése, az országos értékelési és vizsgarendszer jelenleg folyamatos fejlesztése egyre több, magas szintű értékelési és tesztelés-módszertani felkészültséggel rendelkező szakember munkáját igényli. Az igényekre és az érdeklődésre jellemző, hogy az országos szakértői listákön igen nagyszámú, pedagógiai értékelési feladatok megoldására vállalkozó szakértő szerepel. Az értékelési szakértők iránti igények kielégítése céljából indult el a pedagógiai értékelési szakértő szakirányú továbbképzés, melynek keretében évente kb. 50 hallgató szerez ilyen jellegű képesítést. E képzési forma 2010-ben jelentősen megújult és kibővült, a pedagógiai értékelési és kutatótanári feladatokra felkészítő szakirányú továbbképzési szakok négy különböző területre specializálódtak.

A szakértői, fejlesztői szint mellett azonban a terület művelőinek kutatói szintű képzésére is szükség van. A neveléstudományi doktori iskola pedagógiai értékelési programja ezt az igényt kívánja kielégíteni. A képzés keretei között a hallgatók megismerkedhetnek a pedagógiai mérés és tesztelés legfontosabb elméleti és gyakorlati ismereteivel, elsajátíthatják a mérés-tesztelés kutatómódszertani alapjait, az eredményelemzés statisztikai és számítógépes eszközeit. Az alapozó tanulmányokat követően a hallgatók a tudásszintmérések, a képességvizsgálatok, illetve a tesztelméletek különböző alkalmazási területeire specializálódhatnak.

Az előzőekben részletezett igények kielégítése érdekében az Intézetben már meglevő pedagógiai értékelési, tesztelméleti kurzusok bővültek, új kurzusok jelentek meg, melyek tematikája, tananyaga jelentős mértékben támaszkodik a mintegy három évtizedes tanszéki kutatómunka során feltárt ismeretekre, eredményekre. Az elméleti és gyakorlati képzés mellett a kutatásokba való bekapcsolódás lehetőséget ad arra, hogy a doktori iskola hallgatói az empirikus vizsgálatok módszereit a gyakorlatban is tanulmányozhassák, és önálló empirikus kutatásokat is folytathassanak.

A pedagógiai értékeléssel, teszteléssel kapcsolatos kutatási témákban hosszabb ideje létezik együttműködés az egyetem, valamint holland és amerikai értékelési és vizsgaközpontok között. Az együttműködés eredményeképpen a hazai vizsgareformok vagy a rendszerszintű vizsgálatok tervezése, a mérési adatok elemzése során felhasználhatók a másutt már kidolgozott módszerek és egyes esetekben az elemzéseket segítő számítógépes programcsomagok is. Az Oktatásméleti Kutatócsoport keretében 2009-ben elindult egy online diagnosztikus tesztrendszer kidolgozására irányuló

program, amely a PhD hallgatók számára a pedagógiai értékelés terén is sokféle kutatási lehetőséget kínál.

Fontosabb kutatási témák

1. Klasszikus és modern tesztelméletek és pedagógiai alkalmazásaik

A nyolcvanas évektől elsőként a hazai pszichológiai kutatásokban jelentek meg a modern tesztelméleti modellek alkalmazására irányuló kísérletek. Néhány egyetemi, illetve fejlesztő intézetben, ezek között a SZTE Neveléstudományi Intézetében és a korábban működő Kiss Árpád OKSZI Értékelési és Mérési Központjában már a modern tesztelméleti eljárások pedagógiai alkalmazása is megkezdődött. Az ezzel kapcsolatos kutatások az értékelés, a tesztelés új, Magyarországon eddig nem vagy kevéssé alkalmazott eljárásainak feltárását és a pedagógiai vizsgálatokban, elsősorban a tudásszint- és képességmérésekben való felhasználhatóságának vizsgálatát célozzák. Az elemzésmetodika új módszereinek alkalmazásával az eddigieknél jobban alkalmazható modelleket kaphatunk a tudásszintmérésekhez, tudásstruktúra-vizsgálatokhoz, valamint a képességek (például a gondolkodási, anyanyelvi, matematikai képességek) fejlődésének, szerkezetének vizsgálatához is.

2. Feladat- és tesztrendszer fejlesztésének és alkalmazásának problémái

A pedagógiai értékelés, tesztelés területén a legigényesebb gyakorlati alkalmazások egyike a feladat- és tesztbankok fejlesztése, melynek az elméleti és módszertani alapjai ugyan már régóta ismertek, azonban a pedagógiai alkalmazások érdekében ezek továbbfejlesztésére van szükség. Kutatási területként elsősorban a tesztek, tesztváltozatok ekvivalencia-problémái érdekesek, melyek magukban foglalják a tesztváltozatok validitás-vizsgálatait, és ennek keretében az általuk lefedett tudás- és képességstruktúrák stabilitásának kérdéseit is. A feladat- és tesztrendszerek hagyományos, a norma-orientált tesztelési modellre épülő fejlesztése mellett érdekes és fontos kutatási területet jelentenek a kritérium-orientált és a struktúra-orientált rendszerek fejlesztése során felmerülő kérdések, mint például az ekvivalencia értelmezése, az ekvivalens feladat- és tesztváltozatok kialakítása, fejlesztése.

3. A diagnosztikus pedagógiai értékelés és iskolai munka innovációja

Az oktatási rendszer, az iskolai munka folyamatos fejlesztésében, megújításában kulcsszerepet tölthetnek be a pedagógiai értékelés, tesztelés diagnosztikus módszerei. A diagnosztikus értékelés mind a tantárgyi tanítás-tanulás, mind pedig a képességfejlesztés és -fejlődés szabályozásában, a tennivalók tervezésében hatékonyan segítheti a döntéshozókat, a pedagógusok munkáját. A diagnosztikus értékelés modellje és általános módszerei az Intézetben folyó kutatások eredményeképpen már kialakultnak tekinthetők, azonban a gyakorlati alkalmazások érdekében jelentős adaptációs munkákat, ezek keretében újabb kutatásokat is el kell végezni. Ezek magukban foglalják a tudás- és képességrendszerek feltárásának modelljeivel, módszereivel, a diagnosztikus elemzést lehetővé tevő feladatírási és tesztszerkesztési módszerekkel, valamint a diagnosztikus elemzések statisztikai eszközeivel és eljárásaival kapcsolatos vizsgálatokat is.

4. A hozzáadott érték értelmezése és meghatározásának lehetőségei az oktatásban

Az oktatás hatékonyságának kérdései az utóbbi években újra a szakmai közvélemény érdeklődésének középpontjába kerültek. Ezen belül az egyik legérdekesebb kérdés az egy-egy iskola vagy egy-egy pedagógus működésének, munkájának

tulajdonítható változások, a pedagógiai hozzáadott érték vizsgálata. Bár régi igény, hogy az eredményvizsgálatok ne csak a kibocsátott tanulók teljesítményeit, hanem az iskolába bekerülők személyes és környezeti adottságait, ezen kívül a pedagógiai munka személyi és tárgyi feltételeit is vegyék figyelembe, ennek módszerei sokáig nem voltak általánosan ismertek, és a gyakorlati megvalósítás eszközei még ma sem tekinthetők megfelelően kidolgozottak. Ennek köszönhetően a témakörben számos kutatási feladat vár megoldásra, mint például a hozzáadott érték értelmezésének nemzetközi és hazai tendenciái, alternatívái, a meghatározása során figyelembe vehető háttértényezők és értékelésük módszerei, illetve a hozzáadott érték kiszámításának lehetőségei.

5. A vizsgák, a vizsgáztatás elmélete és gyakorlata

A hazai vizsgarendszer fejlesztése (új érettségi kidolgozása, a felvételi eljárások reformja) számos értékelés- és tesztelés módszertani kérdést vet fel. A központi jelentőségű problémák közé tartozik például a vizsgatesztek reliabilitásának, validitásának és ekvivalenciájának kérdése. Az évek óta rendszeresen végzett felmérések eredményeit felhasználó kutatások segíthetik a vizsgáztatási eljárások megfelelő szintű reliabilitásának kialakítását, validitásának vizsgálatát. A kutatások előkészíthetik a vizsgaanyagok új szemléletű fejlesztését, az értékelés új modelljeinek kialakítását is. Új tesztfejlesztési, tesztértékelési módszerek dolgozhatók ki például az anyanyelvi és idegen nyelvi, a matematikai és a természettudományi területeken. Szintén fontos kutatási téma lehet a szóbeli és gyakorlati produktumok (például a vizuális kultúra vizsgák projektjei) zsűrizéssel történő értékelése.

6. Rendszerszintű vizsgálatok: a nemzetközi és hazai mérések és az oktatás fejlesztése

Az évtizedek óta folyó nemzetközi összehasonlító vizsgálatok (az IEA, illetve az OECD szervezésében végzett felmérések) számos eredménye ad lehetőséget a hazai oktatás problémáinak elemzésére. A háromévenként elvégzett PISA-felmérések eredményeinek az oktatási rendszer átalakításával kapcsolatos döntések fontos forrásai lehetnek, ugyanakkor az adatok elemzése, az eredmények értelmezése speciális szakértelmet igényel. A nemzetközi mérésekkel párhuzamosan folyó hazai felmérések, kutatások ugyancsak számos fontos adatot szolgáltatnak a hazai oktatási rendszer fejlesztési irányainak meghatározásához. A területtel kapcsolatos további kutatások kiterjedhetnek az összehasonlító vizsgálatok módszertani elemeire, a különböző társadalmi-kulturális háttérű tanulócsoportok, a különböző korcsoportokban, a különböző időpontokban felvett adatok közötti összehasonlíthatóságot lehetővé tevő értékelési-tesztelési módszerekre éppúgy, mint a vizsgálatok eredményeinek az oktatási rendszer szereplőihöz és a döntéshozókhoz való visszacsatolásnak kérdéseire is.

Digitális technológiák az oktatásban

Programvezető: Molnár Gyöngyvér, DSc

A képzési program általános keretei

Az informatika, mint műveltségterület a közoktatásban a multimédiás alkalmazásokhoz kötődik. A területen a hatvanas és hetvenes években folyt pedagógiai kutatások a számítógépes programozás elsajátításának kérdéseivel foglalkoztak és szűk szakközönséget érintettek. A digitális technológiák tömeges iskolai megjelenésével az 1980-as évek elejétől megkezdődtek a számítástechnikai eszközök, különböző digitális technológiák, Internet adta lehetőségek, míg az utóbbi években a mesterséges intelligencia pedagógiai alkalmazását vizsgáló nagyszabású kutatások. A képzési program ezek eredményeit értékelve, a technológia adta lehetőségeket kihasználva készít fel a digitális technológiák optimális oktatási alkalmazását segítő innovatív fejlesztő munkára, illetve ezen eszközök és az új elemzési repertoár (pl. mintázatkereső algoritmusok) adta lehetőségek kiaknázására korábban nem megválaszolható, a tudás minőségére irányuló kutatási kérdések megválaszolása kapcsán.

A képzési program a digitális technológiák oktatással kapcsolatos öt nagy problématerületét öleli fel: (1) a digitális műveltség fejlődése és fejlesztési lehetőségei; (2) a digitális technológiák oktatásba való hatékony integrálása, (3) speciális igényű tanulók digitális eszközökkel támogatott fejlesztése; (4) személyre-szabott oktatás (smart education); és (5) a képességek technológiaalapú mérése, a logfilelemzésben rejlő lehetőségek feltérképezésével és a számítógépes-játék alapú fejlesztéssel kapcsolatos kutatások.

Az elméleti felkészítés kiterjed a tudásalapú társadalom által felállított új igények és megoldásuk, illetve szociológiai és tudományfilozófiai kérdések tárgyalására, bevezet a multimédiás eszközök vizsgálatának technológiai, pedagógiai pszichológiai és esztétikai módszereibe, bemutatja az oktatási informatika és technológiaalapú mérés-értékelés és fejlesztés mintegy három évtizedes történetének neveléstudományi szempontból érdekes csomópontjait és nemzetközi áttekintést ad a digitális technológiával segített tanítás és tanulás, valamint az Internet és mesterséges intelligencia oktatási alkalmazásairól.

A képzési program gyakorlati részében fontos szerepet kapnak a korszerű oktató, mérés-értékelési (pl. eDia online mérés-értékelési rendszer), fejlesztési (pl.: eLea online fejlesztő platform) rendszerek, új hardverek és digitális technológiai környezetek megismerése és elemzése. A hallgatók az informatikai eszközökkel való gyakorlati munka során technikai jártasságuk elmélyítésével párhuzamosan az oktatási mérés-értékeléssel, fejlesztéssel kapcsolatos szoftverek tervezésének elméleti és gyakorlati kérdéseiről, innovatív item- és tesztfejlesztési lehetőségekről, a begyűjtött adatok (válasz, illetve logadatok) elemzési lehetőségeiről is áttekintést kapnak.

A terület sajátosságait kihasználva külföldi vendég-oktatók és szakértők is bekapcsolódnak a képzésbe, továbbá a hallgatóknak is lehetőségük nyílik külföldi hallgatótársaikkal való kollaborációra. A kurzusok lehetőséget adnak hallgatóinknak arra, hogy saját képzésük során szerezzenek tapasztalatokat az e-learning technológiák oktatási alkalmazásairól.

Fontosabb kutatási témák

A területen jelenleg folyó kutatások öt nagy témakör köré csoportosulnak.

1. A digitális műveltség fejlődése és fejlesztési lehetőségei

Ebben a témakörben képességvizsgálati, oktatás- és neveléstudományi kutatási témákat egyaránt ajánlunk a hallgatóknak. A képességvizsgálati területen az informatikai kompetencia összetevőit, a digitális technológiával segített oktatási és életkörnyezetek használatához szükséges készségek és képességek fejlődését, a géppel segített tanulást elősegítő vagy akadályozó személyiségjegyeket, az eszközök használatával végzett képesség-fejlesztést, vagy akár a mesterséges intelligenciáműveltséget vizsgáljuk.

A nevelés- és oktatástudományi kérdések között a digitális technológiával segített tanítás és tanulás pedagógiai modelljeinek elméleti kereteit dolgozzuk ki. Ebben a kérdéskörben vizsgáljuk az egyes kultúrákat és szubkultúrákat jellemző digitális technológiákat, pedagógiai eljárásokat és ezek kapcsolatát hagyományos oktatási módszerekkel, illetve a kulturális környezetek sajátosságaival. Ebben a témakörben foglalkozunk a nem, az életkor és a kulturális miliő, a különböző oktatási rendszerek fejlesztő hatásával a digitális technológiai környezetben nyújtott tanulási teljesítményre, továbbá ide tartoznak a nemzeti és nemzetközi informatikai képesség-vizsgálatok, iskolai esettanulmányok is. A hallgatóinkat lehetőségeink szerint bevonjuk hazai és nemzetközi képességvizsgálatokba, lehetőséget teremtve a különböző kultúrák közötti összehasonlító elemzések elvégzésére. Megismerhetik a nemzetközi tesztek és feladatsorok összeállításának problémáit, a digitális eljárások szerepét az adatfeldolgozásban és az elemzésben, részt vehetnek az adatgyűjtésben.

2. A digitális technológiák oktatásba való integrálásának kérdései (mérés-értékelés, fejlesztés, hatékonyság, tananyagfejlesztés, kompetenciafejlesztés, készség- és képességfejlesztés, távoktatás stb.)

Ennek keretében történnek meg az iskolai tudás minőségét javító digitális fejlesztő programok kidolgozása, azok hatásvizsgálata, második- és harmadikgenerációs tesztek, fejlesztő programok kidolgozása, tanterv- és taneszköz-elemzések, valamint az informatikai kultúra lakossági használata és ennek oktatási konzekvenciáinak vizsgálata. A terület kutatói jelenleg kiemelt figyelmet fordítanak a digitális technológiák tantárgyközi, integráló szerepére, azt vizsgálva, mely műveltségterületen milyen digitális technológiákkal segített tanítási módszerekkel és eszközökkel lehet mérni és egyszerre hatékonyabbá tenni az oktatást, és fejleszteni az informatikai kompetenciát. Az e-learning alkalmazások, az elektronikus környezetekben különösen hatásos pedagógiai módszerek és eszközök kidolgozása és a távoktatás elektronikus formáinak vizsgálata is ebben a témakörbe tartozik.

A témakörrel kapcsolatos didaktikai kutatási problémák felölelik a technológiai eszközökkel támogatott oktatás hatékony módszereinek vizsgálatát és iskolai kísérletekkel, mérésekkel követik nyomon a digitális technológiák oktatási integrációjának hatékonyságát a képességfejlesztés, a tanulás, a tanítás és az értékelés területén. Ebben a témakörben szeretnénk lehetőséget biztosítani informatikai oktatástechnológiák és oktatási környezetek akciókutatással kísért fejlesztésére hátrányos helyzetű tanulói közösségekben illetve olyan oktatási formákban, amelyekben digitális technológia a fejlesztés adekvát eszköze lehet. Szintén ebben a témakörben adunk teret

az eredmények visszacsatolásának, hatékony vizualizációs és visszajelzési formáinak kutatására.

3. Speciális igényű tanulók és a digitális technológia alkalmazásának kérdései

Ide tartoznak a különböző korosztályok, biológiai nemek sajátos technológiahasználati szokásait, attitűdjeit, képességfejlődési mintáit tanulmányozó vizsgálatok, melyeknek része az egyes csoportok számára kidolgozott fejlesztő programok és digitális taneszközök, illetve az Interneten és a szaküzletekben megjelenő szórakoztató informatikai kínálat elemzése is. A terület igen fontos témaköre a gyogyopedagógiai alkalmazások kidolgozása és tesztelése, hiszen a gyorsan fejlődő és személyre szabhatóan adaptív információs technológiák terápiás eszközként való alkalmazási lehetőségei gyakorlatilag végtelenek. A speciális igényű tanulók sorába tartoznak a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok, akik tanulási elmaradásaikat az eddigi tapasztalatok szerint kompenzálhatják technológiai eszközökkel támogatott módszerekkel, fejlesztő programokkal.

4. A személyre szabott, online adaptív tesztelés hatékonyságvizsgálatával és alkalmazásával kapcsolatos kutatási kérdések feldolgozása

Sor kerül korábbi, hagyományos, valamint számítógép-alapú lineáris teszt- és fejlesztő rendszerek online adaptív rendszerre való átalakítására, működésük hatékonyságvizsgálatára. Az online értékelés és vizsgáztatás környezetei létező példáinak adaptálására, továbbfejlesztésére és új pedagógiai modelleken és technikai megoldásokon alapuló képességtesztek és fejlesztő rendszere kidolgozására. A többi alprogrammal szoros együttműködésben lehetőség nyílik a technológia adta lehetőségek széles körét használó adaptív teszt- és fejlesztő rendszerek kidolgozására, bemérésére és paraméterezésére. Az adaptív tesztelés bevezetésével kapcsolatos kutatási kérdések, mint pl. pozíciós hatás, különböző szerkezetű adaptív rendszerek működésének összehasonlítása (adaptív lépések száma, alkalmazott algoritmus, a tesztelés kiindulási és végződési kritériumainak optimalizálása, itemalapú és részteszt alapú adaptív tesztelés vizsgálata, az online adaptív tesztelés Magyarországon való elterjesztésének feltételrendszere) kutatására kerül sor.

A doktori programunk e témaköre együttműködési lehetőségeket kínál e terület iránt érdeklődő szociológus, pedagógus, pszichológus és informatikus végzettségű kutatóknak, akiktől remélhető a Magyarországon hiányterületnek számító speciális pedagógiai területekre irányuló informatikai kutatások és fejlesztések végzése. Kiemelt feladatunknak tekintjük a szociális hátrányokkal küzdő tanulók számára esélyegyenlőséget biztosító informatikai alkalmazások és a hozzájuk kapcsolódó pedagógiai módszerek kidolgozásának elősegítését és a diszfunkciók fejlesztésére irányuló, digitális technológiai eszközökkel segített oktatási eljárások vizsgálatát.

5. Képességek technológiaalapú értékelése, számítógépes-játék alapú fejlesztése, valamint a logfájl elemzések adta új lehetőségek, módszerek adaptálása, alkalmazása

A pszichológia kognitív forradalma, a 21. század gyorsan változó, állandó tanulás igénylő tudástársadalmában új tudáskonceptciók kialakulása és a mérés-értékelés fejlődése – beleértve a hagyományos eszközökkel is mért területek életszerűbb mérési és fejlesztési

lehetőségét, új konstruktumok mérhetőségét, motiváltabb, személy képességszintjéhez illeszkedő tesztek kiközvetíthetőségét – lehetővé tette annak meghatározását, hogy a fejlődés egyes szakaszaiban mit és hogyan érdemes mérni, valamint fejleszteni. A hagyományos tesztelési technikákról a technológiaalapú tesztelésre történő átállás azonban nemcsak lehetőségeket, de számos kérdést, problémát és kihívást is állít a kutatók elé. Ennek következtében elindult az olyan új generációs pedagógiai mérés-értékelési technológiák kidolgozása, amelyek rövidtávon is jelentős mértékű változást eredményezhetnek a pedagógiai mérés-értékelésben. E témakörön belül különböző képességterületeken ezek implementálására, alkalmazására kerül sor.

A többi alprogrammal együttműködésben e témakörhöz sorolható a hagyományos adatfelvételi technikákkal nem mérhető képességek (pl: kollaboratív problémamegoldás, interaktív, dinamikus problémamegoldás) mérésére, értékelésére, az érintett képességek tekintetében online, számítógépes-játék alapú fejlesztő tréningek kidolgozására, hatékonyságvizsgálatuk elvégzésére irányuló kutatások. Szintén e témakörhöz sorolható a technológiaalapú tesztelés adta új lehetőségeire fókuszáló (pl.: logfileelemzések újgenerációs statisztikai módszerekkel, tanulási analitika – learning analytics, adatbányászati eszközök – educational data mining, nagy adathalmazok – big data, mesterséges intelligencia adta lehetőségek feltérképezése, hatékonyságvizsgálata) kutatások.

Egészségnevelés

Programvezető: Pikó Bettina, DSc

A képzési program általános keretei

A képzési program az egészségkultúra történelmi vonulatával, az egészség mint érték koronkénti váltoásaival, az egészségneveléstől az egészségfejlesztés modern elméletéig ismerteti meg a hallgatókat. Nagy hangsúlyt helyez az adott populáció egészségmagatartását befolyásoló iskolai, társadalmi (családi, környezeti), kulturális, vallási stb. tényezőinek feltárására. Az elméleti felkészítés az egészségnevelés és egészségfejlesztés filozófiai, szociológiai, antropológiai, pszichológiai, pedagógiai, valamint etikai vonatkozásait mutatja be, továbbá azokat a modern fejlesztési modelleket, amelyek alapján képesek lesznek a hallgatók komplex megközelítéseket alkalmazó hatékony kutatásra.

Az eddigi kutatások bebizonyították, hogy az egészségtudatos magatartás kialakulásában számos tényező játszik szerepet. A testi működésre és az egészségre vonatkozó tudás mellett jelentős szerepe van a beállítódásoknak, a meggyőződéseknek, a tartósan ható, kulturálisan meghatározott magatartásmintáknak és a konkrétan érvényesülő környezeti feltételeknek. A nemzetközileg alkalmazott és másutt bizonyítottan hatékony egészségfejlesztési módszerek adaptálásának egyik fontos feltétele a lakosság, és kiemelten az iskoláskorú (egészen az általános iskolától kezdve a posztgraduális képzésig) fiatalok egészségtudatos magatartását meghatározó tényezők részletes ismerete. Kutatási témáink keretében nagyrészt ezeknek a konkrét tényezőknek a feltárására vállalkozunk. Foglalkozni kívánunk továbbá azokkal az életvitelbeli technikákkal, amelyek hatékonyak a természeti és társadalmi környezet egészségkárosító hatásának kivédésére. Ezen tényezők történelmi kontextusba ágyazott vizsgálatát tervezzük. Másrészt az egészségnevelési, egészségfejlesztési programok kialakításának, működtetésének, hatékonyságmérésének metodikáját feltáró tudományos munkát tervezünk.

A képzési program szoros együttműködésben áll a Szegedi Tudományegyetem Magatartástudományi Intézetének Ifjúságkutató munkacsoportjával, így a Doktori Iskola keretében kialakuló kooperáció lehetővé teszi a munkacsoport eddig végzett vizsgálati módszereinek és eszköztárának kiterjesztését, nagyobb léptékű felmérések és kutatási programok közös kivitelezését. Az Ifjúságkutató munkacsoportnak négy olyan kiemelt területe van, amelyek együttműködést jelenthetnek a Neveléstudományi Intézetben folyó kutatások számára:

- Ifjúkori problémaviselkedések (addikciók, káros szenvedélyek, mint dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás, viselkedési addikciók, pl. problémás okostelefon- és Internet-használat, serdülőkori mentális problémák, pl. depresszió, agresszió, szorongás), valamint ezek kihatása az iskoláskorú populáció mindennapi életére.

- Rizikó- és védőfaktorok felkutatása és elemzése (sport, spiritualitás, társas támogatás, reziliencia és egyéb pozitív pszichológiai tényezők, amelyek a fiatalok jóllétét segítik elő).

- Az iskolai környezet egészségre gyakorolt hatásai, beleértve a pedagógusok lelki egészségvédelmét, különös tekintettel a prevencióra.

- Az iskolai egészségnevelési programok tervezése, kivitelezése, különös tekintettel a halmozottan hátrányos környezetből származó tanulók körében végzett felzárkóztató programokra, amelyek révén komplex egészségnevelési kísérleteket lehet végezni.

A Doktori Iskola pedagógus és pszichológus kutatóival való együttműködés elsősorban annak vizsgálatában lehet hasznos, hogy a családi és a szocializációs mechanizmusok hogyan befolyásolják az egészségtudatos magatartás, illetve az egészséget veszélyeztető életvitel kialakulását.

Fontosabb kutatási témák

1. Kultúra, egészség, egészségműveltség

A hatékony egészségnevelési programok kialakításához ismernünk kell egészségről alkotott egyéni vélekedéseket, továbbá azt, hogy milyen hagyományok élnek ma is, amelyek befolyásolják az egyén egészséggel, betegséggel kapcsolatos nézeteit, és reakcióit.

A PhD képzés keretében ebben a témakörben többféle kutatási téma végezhető:

- (a) Az egészségről alkotott elképzelések kulturális gyökereinek feltárása különböző életkorú tanulók körében végzett vizsgálatokkal.
- (b) Egészség- és médiaműveltség sajátosságainak elemzése. Az egészséggel, betegséggel és az egészségkárosító tényezőkkel kapcsolatos tipikus tévképzetek vizsgálata különböző életkorú tanulóknál
- (c) Az egészséggel és az egészséges életmóddal kapcsolatos családi, nevelési és társadalmi hatások feltérképezése.
- (d) A jelentős lemaradásokkal küzdő, kiemelkedő figyelmet igénylő csoportok és speciális problémáik azonosítása.

2. Magatartás-epidemiológiai vizsgálatok

Az ifjúkori problémaviselkedés és egészségmagatartás elemzése, az adott probléma gyakoriságának és hátterének feltárása.

A PhD képzés keretében ebben a témakörben többféle kutatási téma végezhető:

- (a) Kémia addikciók (dohányzás, alkohol- és drogfogyasztás) vizsgálata
- (b) Viselkedési addikciók (problémás okostelefon- és Internethasználat) vizsgálata
- (c) Serdülőkori depresszió, agresszió és szorongás vizsgálata
- (d) Iskoláskorúak komplex életmódvizsgálata (táplálkozás, sport, szabadidő)

2. Rizikó- és protektív tényezők elemzése

A hatékony egészségnevelés alapja a kockázati és védőfaktorok ismeretén nyugszik, ezért ezek feltárása elsőrendű feladat.

A PhD képzés keretében ebben a témakörben többféle kutatási téma végezhető:

- (a) Kockázati tényezők feltárása (társadalmi egyenlőtlenségek, egyéni és környezeti hatások)
- (a) A sport mint védőfaktor
- (b) A spiritualitás és vallás mint védőfaktor
- (c) A család mint védőfaktor
- (d) A társas kapcsolatok, a társas támogatás mint védőfaktor
- (e) A pozitív pszichológia szerepe az egészségvédelemben (koherencia, reziliencia, coping)

3. Az iskola mint az egészségnevelés és -fejlesztés színtere

Az egészség értéként való kezelésére, a helyes egészségmagatartás kialakítására az iskola vállalkozik. A hatékony intervenció eszközeinek kifejlesztése, a különböző eszközök és módszerek hatékonyságának vizsgálata.

A PhD képzés keretében ebben a témakörben többféle kutatási téma végezhető:

(a) A tantervek szerepe, a tantervi célok között megjelenő közvetlen egészségnevelési hatások és a különböző tantárgyakba (pl. biológia) beágyazott, az egészséggel kapcsolatos tudás. Az egészség megőrzése, mint a tudás integrálásának lehetősége (probléma alapú tanulás).

(b) Az iskolai környezet és az iskolai munkarend egészségmegőrző, egészségfejlesztő szerepének elemzése (fizikai, pszichoszociális, lakóhelyi kapcsolati környezet). Közvetett iskolai magatartásformáló hatások.

(c) Iskolai egészségpolitika. Komplex, tanuló-centrikus programfejlesztés, az egészségmegőrzés szempontjainak integrálása az iskolák pedagógiai programjaiba.

(d) Az egészségtudatosság kialakítása az iskolai oktatás keretei között. Programfejlesztés, tananyagfejlesztés, kísérleti kipróbálás, a hatékonyság felmérése.

4. Az egészségnevelés és egészségfejlesztés hatékonyság mérése

Az egészségnevelés és egészségfejlesztés effektivitásának mérése, és az eredmények figyelembe vételével történő továbblépés a záloga annak, hogy a populáció egészségkultúrája megközelítse a kívánatos színvonalat. Éppen ezért, a nemzetközi hatékonyságmérések implementációja mellett, illetve azzal együtt a hazai sajátosságokat, valamint a társadalmi, politikai, gazdasági hatásokat szem előtt tartó hatékonyságmérés módszerfejlesztésre van szükség.

A PhD képzés keretében ebben a témakörben többféle kutatási téma végezhető:

(a) Az egészségnevelés hatékonyságának mérése, megbízható indikátorok kialakítása, nemzetközi tapasztalok átvétele, adaptálása, kipróbálása.

(b) Iskolai, fenntartói és regionális szintű felmérések, az egészségnevelés szempontjainak integrálása a monitor-jellegű vizsgálatokba.

A fejlődés és az oktatás pszichológiai kérdései

Programvezető: Martos Tamás, Dr. habil.

A képzési program általános keretei

A képzési program a gyermek- és serdülőkorai fejlődés pszichológiai és kognitív idegtudományi ismeretanyagának kutatásorientált közvetítését tűzi ki célul. A neveléstudomány és a pszichológia története közös alapokról indult. A kapcsolat a két tudományág között ma is szoros, mert mindkettő középpontjában az emberi viselkedés tanulmányozása áll, és az alakíthatóság lehetőségeinek, mechanizmusai kutatása jelenti a legfontosabb kapcsolódási területet. Az emberi viselkedés kutatásában és magyarázatában az elmúlt évtizedekben új elméleti keretek és kutatási paradigmák erősödtek meg (kognitív idegtudományi megközelítés, evolúciós pszichológiai megközelítés, dinamikus rendszerszemléletű, illetve ökológiai rendszerszemléletű megközelítés). A program alapvető képzési funkciója, hogy a doktori iskola hallgatói számára biztosítsa a pedagógiai problémakörök széles látókörű pszichológiai és idegtudományi megalapozottságát: az elmélet, a kutatási kérdések megfogalmazása, valamint a kutatás módszertana szempontjából. A kognitív idegtudományi megközelítések a nemzetközi pedagógiai kutatásokban egyre meghatározóbbak. Az idegtudomány vizsgálati módszereinek fejlődése ma már lehetővé teszi, hogy számos pedagógiai jelenség új értelmezést, magyarázatot nyerjen. Világszerte megindultak a kognitív idegtudomány oktatási alkalmazásával kapcsolatos kutatások (*educational cognitive neuroscience*) Ez utóbbi kutatási irány hazai megalapozásába a doktori iskola hallgatói is bekapcsolódhatnak.

A képzési program a Neveléstudományi Intézet mellett szoros együttműködésben áll a Szegedi Tudományegyetem két további intézetével: a Pszichológiai és az Élettani Intézettel. A Pszichológiai Intézettel az együttműködésünk több évtizedes előzményekre tekint vissza. Pedagógiai és Pszichológiai Intézet néven 2007 szeptemberéig szervezetileg is közös egységet képeztünk. A területek megerősödésének és a szervezeti fejlődésnek köszönhetően ma már a pedagógia és a pszichológia is önálló intézetet alkot. A két intézet közötti együttműködés továbbra is szoros és eredményes.

Az Élettani Intézet hagyományosan a központi idegrendszer élettanával, ezen belül a szenzoros funkciókkal foglalkozik. A szenzoros funkciók neurofiziológiája keretében kutatja a látási funkciót a retinális szinttől a kognitív folyamatok szintjéig – a percepció és kategorizáció problematikájáig. A Neveléstudományi Intézet kutatóival való együttműködés lehetővé teszi a különböző kutatási módszerek összekapcsolását, és ezáltal további összefüggések vizsgálatát. Mindenekelőtt a kognitív képességek fejlődését és az iskolai teljesítményeket meghatározó tényezők vizsgálatát lehet a központi idegrendszerről gyűjtött adatokkal kiegészíteni. A képességek fejlettségében és fejlődési ütemében meglevő rendkívül nagy egyéni különbségek kialakulásának magyarázatához újabb szempontokat nyújthatnak a kognitív idegtudomány eszközei. Lehetőség nyílik a biológiai/érésbeli és a társadalmi/kulturális különbségek pontosabb azonosítására és az iskolai teljesítményekben játszott szerepüknek a megkülönböztetésére. Érdekes együttműködést jelenthet a pedagógiai diagnosztika eszközeinek a kognitív idegtudomány által kínált módszerekkel való továbbfejlesztése, például a diagnosztikai eszközök validitásának ilyen módon való elemzése.

Fontosabb kutatási témák

1. A serdülőkor pszichológiája

(a) Stresszel való megküzdés serdülőkorban. A problémákkal, nehéz helyzetekkel való megbirkózás a serdülőkor egyik központi feladata. Vizsgálatainkban egyrészt a serdülőkorú fiatalok probléma helyzetekben való megküzdési mechanizmusait próbáljuk feltárni egy új, eddig nem használt kérdőívvel, másrészt a serdülők számára jelentős szociális kapcsolatban előforduló stressz-kezelési módokat szeretnénk feltárni. A kutatás lehetőséget teremt különböző életkorú fiatalok coping mechanizmusainak feltárására, valamint a szociális kapcsolatokban alkalmazható eltérő megküzdési módok azonosítására.

(b) Tervezés és döntés serdülőkorban. A serdülőkor a felnőtt életfeladatok előkészítésének, tervek megfogalmazásának és a megvalósításhoz szükséges eszközök kiválasztásának időszaka. Vizsgálatunkban feltárjuk a különböző szocio-kulturális háttérű fiatalok hosszú távú személyes céljait, pályaválasztási motivációit, és döntési folyamatait. A kutatás lehetőséget teremt pályaválasztás előtt álló fiatalok tervezési folyamatainak feltérképezésére, döntési nehézségeik megfogalmazására, és jövőre vonatkozó elképzeléseik konkretizálására. Családi és iskolai szocializációs háttértényezők feltárására is a vizsgálat célja.

(c) Énkép és önértékelés serdülőkorban. Az énkép alakulása és változása serdülőkorban a fejlődéslélektan egyik közkeletű kutatási területe. Azonban hazánkban kevés reprezentatív vizsgálatot végeztek a témakörben. A kutatás célja az énkép és önértékelés változásának feltárása a serdülőkor egész szakaszában. Fontos szempont még megvizsgálni összefüggését a szülői aspirációkkal, és a szülők énképével.

2. A családban, az iskolában, és az iskolán kívüli színhelyeken folyó szocializáció és tanulás kérdései

(a) A családi szocializáció folyamata alapvető szerepet játszik a primer szocializációban. A téma kutatását különlegesen indokoltá teszi a családformák diverzifikálódása (egyszülős családok, nem vér szerinti szülők által nevelt gyermek stb.), amely felveti a családi szocializáció folyamatának újragondolását, új szempontú elemzését és kutatását.

(b) Az otthon és az iskola környezetpszichológiai kutatása. Az otthon és az iskola mint szocializációs környezet értelmezhető és kutatható környezetpszichológiai szempontból. Felderítésre vár, hogy ezeken a színtereken milyen kölcsönhatások mutathatóak ki a szocializációs és tanulási folyamatok és a környezeti jellemzők között.

(c) Szituált tanulás, mester melletti tanulás. Az elmúlt évtizedekben jelentős figyelem irányult a hétköznapi, természetes helyzetekben történő tanulási folyamatokra. Gibson affordancia elmélete, Vygotsky szociális tanulás elmélete tekinthető fontosabb előzménynek ezen a téren, Schoenfeld, Lave és Rogoff munkája pedig a kutatási terület meghatározó vizsgálatainak. A szituált, illetve mester melletti tanulás folyamatainak további kontextusokban való vizsgálata a kutatási program célja.

3. A gyermekek vizuális képességeinek fejlődése

(a) Az alak és formálátás fejlődése 5 és 14 éves korban. Korábban általános nézet volt az, hogy a gyermekek látási funkciói teljes fejlettséget mutatnak a második életév végére. Egyre több adat utal azonban arra, hogy a bonyolult vizuális funkciók, mint

például a frakciókból összetett képek felismerése, egészen a pubertáskor végéig folyamatos fejlődést mutat.

(b) Gyermekek kontrasztérzékenysége fejlődése

A vizuális kontrasztérzékenység vizsgálatát mintegy húsz éve végzik. Az automatikus, számítógépes háttérű kontrasztérzékenység vizsgáló módszerek bevezetése jelentősen átalakította a kontrasztérzékenységről vallott elképzeléseket, ezen belül a kontrasztérzékenység fejlődéséről vallott elképzeléseket. Vizsgálatainkban iskoláskorú gyermekek kontrasztérzékenységét kívánjuk vizsgálni azzal a céllal, hogy segítségével a parvo- illetve magnocelluláris pályarendszer fejlődésére adatokat szerezzünk. A kontrasztérzékenység vizsgálata kiváló lehetőséget nyújt a gyermekekről kialakított pedagógiai mutatókkal való összevetésre is.

(c) A képességek fejlődésének elektrofiziológiai háttere gyermekekben (EEG, ERG, vizuális kiváltott válaszok, eseményfüggő kiváltott válaszok).

Munkacsoportunk technikai háttere lehetővé teszi magas szintű elektrofiziológiai vizsgáló eljárások kivitelezését. Meglehetősen sok tanulmány foglalkozott az EEG és a mentális képességek összefüggésével, a jelen álláspont az, hogy egészséges gyerekekben nincs összefüggés a két paraméter között. A többi elektrofiziológiai jelenség vizsgálatával remény van arra, hogy mentális (tanulási) képességekre becslést tegyünk.

(d) A parvo- és magnocelluláris látópálya fejlődésének analízise 2 és 14 éves életkorok között. Az irodalomban meglehetősen éles vita folyik arról, hogy a két látópálya közül melyik fejlődik korábban és melyik fejlődik ki később. A vita eldöntésének legfőbb akadályát a jelenleg használt vizsgálati módszerek elégtelenségének tulajdonítjuk. Vizsgálatainkban eddig használt és új elektro- és pszichofiziológiai módszereket kívánjuk alkalmazni a kérdés eldöntésére.

4. A tanulás és figyelem pszichofiziológiai és elektrofiziológiai analízise gyermekkorban

A vizsgálatokat az iskolákkal, pedagógusokkal végezzük. A következő kérdések alkalmasak doktori munkák kidolgozására.

(a) Eseményfüggő kiváltott válaszok fejlődése gyermekkorban. Az eseményfüggő kiváltott válaszok objektív felvilágosítást adhatnak az agyműködés kognitív komponenseiről. A kiváltott válaszok paraméterei összemérhetők és ilyen alapon felvilágosítást adhatnak a kognitív képességek fejlődéséről.

(b) Az EEG gamma aktivitásának fejlődése a gyermekkorban. Az EEG-analízis új ága a gamma aktivitás vizsgálata. Az EEG ezen gyors komponenseit jelenleg úgy tekintik, mint a tudati, figyelmi funkciók elektromos kísérőjelenségét. A rendelkezésünkre álló metodikák lehetővé teszik a jelenség követését, mérését.

(c) Pszichofiziológiai kísérletek a gyermekek tanulásának és figyelmének fejlődésével kapcsolatban. 5 és 14 éves gyermekek fejlődését kívánjuk a rendelkezésünkre álló pszichofiziológiai technikákkal követni.

Tantárgy-pedagógia

Programvezető: Korom Erzsébet, Dr. habil.

A képzési program általános keretei

Az oktatásfejlesztés kulcsfontosságú eleme a tanárok pedagógiai, szakmai tudásának formálása. Olyan pedagógusok képzése, akik képesek a mindennapi tanítási gyakorlatuk során felmerülő problémák azonosítására, ismerik a megoldáshoz rendelkezésre álló kutatási eredményeket, azokat a saját tanulócsoportjaikra alkalmazva igyekeznek változást elérni, és képesek a beavatkozás eredményét nyomon követni. Ehhez nemcsak korszerű pedagógiai, pszichológiai ismeretek szükségesek, hanem kutatómódszertani tudás is. Az új, osztatlan tanárképzésben hangsúlyos a kutatásalapú szemléletmód. Ennek szerves folytatására kínál lehetőséget a doktori képzésben a tantárgy-pedagógiai alprogram, amely a friss diplomások mellett gyakorló pedagógusok és szakmódszertant oktatók számára kínál lehetőséget a kutatóvá, kutatótanárrá válásra.

A tantárgy-pedagógia (más elnevezésekkel szakdidaktika, szakmódszertan, szakmetodika) a különböző tantárgyak tanításához kötődő, az oktatás és nevelés kérdéseit kutató multidiszciplináris terület. Szorosan kapcsolódik az egyes tantárgyi diszciplínákhoz, valamint a pedagógiához, pszichológiához. A kapcsolat erőssége, jellege azonban eltérően alakult a különböző (pl. német, angolszász) fejlődési irányokban. Hazánkban hosszú időn át a szakdidaktika, az egyes tantárgyak oktatásának elmélete dominált. Az utóbbi évtizedek társadalmi, gazdasági változásai, az oktatással szembeni kihívások, a társadalmilag releváns, alkalmazható tudás igénye, a 21. században fontos készségek fejlesztése egyre inkább érezteti hatását ezen a területen is. A szaktudományi tartalmak tanításának kérdései kapcsán előtérbe kerül a tanulók és a tanulási folyamat alaposabb megismerése, a tudásszerzés és a gondolkodás terület-általános, illetve szakterület-specifikus jellemzőinek feltárása, a tanulás elősegítése. Nemzetközi viszonylatban jelentős tantárgy-pedagógiai kutatási eredmények halmozódtak fel az iskolai oktatás tartalmi területein, a matematika, a természettudományok, az olvasás, a szövegalkotás, az idegen nyelvek, a társadalomtudományok tanításában, valamint a művészeti nevelésben, amelyek inspirálóan hatnak a hazai kutatásokra, fejlesztésekre is. A hazai tantárgy-pedagógiai kutatások gyarapodását, a nemzetközi mezőnyhöz való felzárkózását segíti elő a Magyar Tudományos Akadémia 2016-ban indult Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja, amelynek keretében 19 kutatócsoport alakult. A tantárgy-pedagógia szerepének, presztízsének növekedéséhez járul hozzá az is, ha helyet kap a szaktudományi és a neveléstudományi doktori iskolák programjaiban.

Az SZTE Neveléstudományi Doktori Iskolában nagy hagyományai vannak a tanítás és tanulás, a képességfejlődés és -fejlesztés, a pedagógiai értékelés kutatásának. Ezek a tapasztalatok jól hasznosíthatók a tantárgy-pedagógiai alprogramban, a tantárgy-specifikus oktatáselméleti kérdések megválaszolásában, valamint a tantárgyi tartalomba ágyazott fejlesztésekben és azok hatékonyságának vizsgálatában. A doktori programban részt vevő hallgatóknak lehetőségük van a széles körű szakmai tájékozódásra, neves hazai és külföldi szakemberektől való tanulásra. Bekapcsolódhatnak az SZTE Neveléstudományi Intézete mellett működő kutatócsoportok munkájába.

Fontosabb kutatási témák

- A tanulók kognitív és affektív jellemzői az egyes tantárgyak vonatkozásában
- Ismeretsajátítás és képességfejlesztés az egyes tantárgyi területeken
- A tervezés és tanítás eszközei (tantervi programok, taneszközök, oktatási módszerek)
- A tanulás színterei: az iskolai és az iskolán kívüli tanulás
- A pedagógusok tudása, nézetei, attitűdjei

A Neveléstudományi Doktori Iskola tanulmányi és vizsgarendje

Általános alapelvek

A Doktori Iskolára az Egyetem általános előírásai vonatkoznak. Lényeges alapelvek, hogy

1. „A doktorandusznak önálló tudományos munkásságát az adott tudományterület szakmai közössége által elismert kiadványokban közlésre elfogadott közleményekkel, illetve elfogadott/benyújtott szabadalmakkal kell igazolnia. A szakma igényeit a cikkek közlési helye, terjedelme és száma, valamint a figyelembe vehető szabadalmak száma tekintetében a doktori iskola tanácsa határozza meg.”
2. „Ha az előző pontban említett közleményeknek társszerzői is vannak, [...] a tézisnek tartalmaznia kell egy olyan részt, amelyben a társszerzők (ill. az első szerző, ha az nem a doktorandusz) a konkrét tézisontra és publikációra hivatkozva nyilatkoznak arról, hogy a tézisekben (és az értekezésben) szereplő és közösen publikált eredmények közül melyek azok, amelyekben a jelölt szerepe meghatározó fontosságú, és így azokat ők eddig nem használták fel tudományos fokozat megszerzésekor, s ezt a jövőben sem teszik. A nyilatkozatot a társszerzők (ill. az első szerző) aláírják. A külföldi és a már nem élő társszerzők esetén követendő eljárást a doktori iskolák tanácsai szabályozzák.”
3. „Az értekezés a jelölt célkitűzéseit, új tudományos eredményeit, szakirodalmi ismereteit, kutatási módszereit bemutató, összefoglaló jellegű munka.”
4. „Az értekezést általában magyar vagy angol nyelven kell megírni, de az illetékes doktori iskola tanácsának döntése, illetve egyedi engedélye alapján a szakma által indokolt más nyelven is elkészíthető. A nem magyar állampolgárok – amennyiben nem magyar anyanyelvűek – a doktori iskola tanácsa által meghatározott nyelven írhatják meg értekezésüket.”
5. „Az értekezéshez mellékelni kell az értekezés téziseit az értekezés nyelvén nyomtatott és elektronikus változatban. Nem magyar nyelvű tézisek esetén - legfeljebb 2000 karakterből álló - magyar nyelvű összefoglalót, magyar nyelvű tézis esetén angol nyelvű összefoglalót kell az értekezésnek és a téziszfüzetnek tartalmaznia.”

A publikációk (1. pont) tekintetében a Neveléstudományi Doktori Iskola követelménye

A Doktori Iskola színvonala elsősorban a hallgatók tudományos publikációinak színvonalában fejeződik ki. A kimeneti elvárásoknak hétféle módon lehet eleget tenni, melyek a következők (publikáció alatt minden esetben az MTMT-ben tudományos publikációként jelölt, I-IV kategóriába sorolt publikációt értünk). Tanulmány-alapú disszertáció esetén a védés előtt a jelöltnek legalább három (az alábbi 'a' pont szerint: 3db Q1/Q2-es publikáció), monográfia típusú disszertáció esetén a publikációs követelmények teljesítési módja szerint legalább 3 ('a-c' pontok szerinti), 4 ('d' pont szerinti), vagy 5 ('e-g' pontok szerinti) saját tudományos eredményeket tartalmazó,

MTMT I-IV kategóriába sorolt közleménnyel kell rendelkeznie. A minőségi elvárások meghatározásában egyre nagyobb szerepet kap a nemzetközi megmérettetéssel kapcsolatos szempont.

- a) 3 db Q1/Q2-es publikáció.
- b) 1 db D1-es (a jelölt első szerző) és további 2 db publikáció.
- c) 1 db Q1-es (a jelölt első szerző), továbbá 1 db angol nyelvű és további 1 db publikáció.
- d) 2 db Q2-es (a jelölt első szerző) és további 2 db publikáció.
- e) 1db Q2-es, továbbá 2 db angol nyelvű és további 2 db publikáció.
- f) 1 db Q3-as, továbbá 3 db angol nyelvű és további 1 db publikáció.
- g) 5 db publikáció, amelyből legalább egy angol nyelven jelent meg bírálati eljárást működtető folyóiratban vagy nemzetközi/országos kiadónál.

A hallgató eldöntheti, hogy melyik rendszert választja. Egy publikáció csak egy védési folyamatban használható fel. A figyelembe vett publikációk legalább felében a jelöltnek első szerzőnek kell lennie. A figyelembe vehető publikációknak a disszertáció témájához kell kapcsolódniuk. A fentiek mellett a publikációknak ki kell elégíteniük a mindenkori egyetemi és tudományterületi követelményeket.

A Neveléstudományi Doktori Iskola követelménye a nyelvtudás tekintetében

A jelöltnek az Egyetem Doktori Szabályzatának megfelelően a felvételhez rendelkeznie kell legalább egy „C” típusú középfokú, államilag elismert – középfokú (B2 szintű) általános nyelvi, komplex – vagy azzal egyenértékű nyelvvizsgával. A Neveléstudományi Doktori Iskola további követelménye, hogy a jelöltnek *tanulmányai megkezdésekor* rendelkeznie kell a szakirodalom olvasásához és a konferencia-előadások követéséhez szükséges szintű angol nyelvtudással. Költségtérítéses hallgatók esetében, amennyiben a jelöltnek nem angol nyelvből van felvételnél középfokú nyelvvizsgája, az angol nyelvvizsga letételére a DI egy év haladékot adhat, de a második tanévet a hallgató csak akkor kezdheti meg, ha addigra megszerzi az angol C típusú középfokú nyelvvizsgát. Ösztöndíjas helyre csak angol nyelvvizsga birtokában lehet felvételt nyerni.

A második idegen nyelv tekintetében elfogadható bármilyen nyelvvizsgával igazolt idegen nyelv tudása, vagy elfogadható bármilyen természetes nyelv ismerete, ha azt igazoltan legalább 1 évig (két szemeszterben) tanulta, és ezt hitelt érdemlően bizonyítani tudja a jelölt.

A Doktori Iskola kredit-rendszere

Az egyetemi előírások

A Doktori Iskolára az Egyetem általános előírásai vonatkoznak (A Szegedi Tudományegyetem Doktori Képzés és Doktori Fokozatszerzés Szabályzata, 4. melléklet).

„A DOKTORI KÉPZÉSBEN ALKALMAZANDÓ KREDITEK

1. A doktori képzésben minden tanulmányi követelményt kreditekben (tanulmányi pontokban) kell meghatározni. Csak olyan tevékenységért adható kredit, amely (3 vagy 5 fokozatú) értékeléssel zárul.
2. A 48 hónapos képzés során – amely 8 beszámoltatási időszakra tagozódik – összesen 240 kreditet kell gyűjteni a végbizonyítvány megszerzéséhez.
3. Az egyes beszámoltatási időszakokban legalább 20, legfeljebb 45 kredit teljesítendő.
4. Amennyiben a hallgató külföldi/más egyetemen folytatott részképzésben vesz részt, az illetékes Doktori Iskola Tanácsa az előbbi követelmény alól fölmentést adhat. Az így teljesített kurzusok kreditértékét az illetékes Doktori Iskola Tanácsa állapítja meg.
5. Kutatómunkával (ebbe az irodalmazás, a könyvtári, levéltári kutatás, cikkek földolgozása, konferencia-részvétel, ott poszter-bemutató vagy előadás, illetve publikáció is beletartozik) összesen legalább 130 kredit szerzendő.
6. A heti 2 órás (14 hét/félév) elméleti kurzus kreditértéke 3–6 lehet. Az ettől eltérő órásszám esetén (pl. intenzív kurzus külső előadóval) ezzel arányos a kreditmennyiség. Legalább 5 (heti 2 órás) elméleti kurzust kell teljesíteni.
7. Az elméleti kurzusokból összesen legalább 15 kreditet kell gyűjteni az abszolutóriumhoz.
8. A heti 1 óra gyakorlat, szeminárium tartása (14 héten át) értéke 1–2 kredit. Oktatással összesen legfeljebb 48 kredit szerezhető, de egy félévben legfeljebb 8. Azon órákért, amelyekért a doktorandusz óradíjban részesül, kredit nem adható.
9. Amennyiben az iskola előírja, hogy a doktorandusz bizonyos időközönként tanszéki vagy kutatócsoport szemináriumon számoljon be addigi kutatómunkájáról, akkor egy beszámoló kreditértéke 3–5 lehet. Legalább egy ilyen beszámoló előírása ajánlott (pl. a 6. beszámoltatási időszakban). A doktori iskola tanácsa szabja meg, hány beszámoló ismerhető el kredittel.
10. A doktorandusz publikációiért, valamint konferencia-előadásaiért (posztereikért) kreditet kaphat, amennyiben az megjelenik az illető konferencia kiadványában. Ennek kreditértéke függ attól, hogy az elért eredményben mennyi az illető hozzájárulása. A krediteket az illetékes doktori iskola tanácsa határozza meg az illetékes tudományterületi/tudományági doktori tanács egyetértésével.
11. A Kormányrendelet által lehetővé tett beszámításokról a doktori iskolatanácsa dönt az illetékes tudományterületi doktori tanács egyetértésével. Ilyen beszámítás csak a szervezett képzésben részt vevő doktoranduszok esetén lehetséges.

12. Az előző pont alapján beszámított krediteket a doktori iskola vezetője, a képzési kreditek megszerzését az elméleti kurzus előadója igazolja. A doktori iskola tanácsa határozza meg a képzési/kutatási program vezetője által igazolandó krediteket. A többi kredit igazolása a témavezető feladata.
13. Az oktatási időszakok teljesítését a tudományágilag illetékes kar tudományos ügyekért felelős dékán-helyettese igazolja a TDT elnökének ellenjegyzésével.”

A Neveléstudományi Doktori Iskolában alkalmazott kreditek

A különböző tanulmányi-kutatási tevékenységekkel a Doktori Iskolában a következő kreditmennyiségeket lehet megszerezni (min-max).

1. Tanulmányi munkával 50-90 kredit szerezhető (10-18 kurzus). A kurzusok értéke egységesen 5 kredit.

2. Tanítással összesen 0-40 kredit, félévenként legfeljebb 8 kredit szerezhető.

3. Publikációkkal 60-100 kredit szerezhető.

A hazai publikáció értéke 5-10 kredit. A nemzetközi publikáció értéke 10-20 kredit. A Web of Science-ben referált publikáció értéke 25 kredit. Társszerzős publikációk esetében a szerzők részesedése azonosnak tekintendő. A publikációk kreditértékének megállapítása: a publikáció kreditértéke osztva a társszerzők számával, a töredék kreditek felfelé kerekítve. Ez alól kivételt jelentenek az SCI/SSCI-ben referált folyóiratokban megjelent tanulmányok és a témavezetővel mint társszerzővel publikált munkák. Többszerzős impakt faktoros tanulmányok esetében a kreditérték kiszámítása a szerzői sorrend alapján történik: ahányadik az adott szerző a társszerzők sorában, annyival osztandó a publikáció kreditértéke. A témavezető a kreditérték kiszámításánál nem tekintendő társszerzőnek. Lektorált tudományos konferencián való részvétel publikációként számolható el, amennyiben legalább az előadás absztraktja megjelenik a konferencia kiadványában vagy internetes felületén. Publikációként a megjelent vagy (dokumentáltan) elfogadott publikációkat lehet beszámítani. Az egyes publikációk kreditértékét (a folyóirat, illetve könyv/kiadó elismertsége alapján) a Doktori Iskola tanácsa határozza meg.

4. Kutatási beszámolóval 30-40 kredit szerezhető, egy beszámoló 5 kreditet ér, és félévenként egy beszámolóra kerülhet sor. Az első két félév beszámolójának témája kötött, és írásban is el kell készíteni. Az első félévben részletes kutatási tervet, a másodikban szakirodalmi tanulmányt kell írni. Az elkészült szövegek a szükséges átdolgozás és kiegészítés után a készülő értekezés részei lehetnek. E beszámolókat a témavezető a kutatási szeminárium vezetőjével/vezetőivel együtt értékeli és fogadja el. A beszámolókat a DI szemináriumán kell megtartani, ahol sor kerül a bemutatók megvitatására.

5. Kutatómunkával 60-80 kredit szerezhető. Ebbe a kategóriába tartoznak az egyetemi szabályzat 4. mellékletének 5. pontjában említett tevékenységek (a publikációk kivételével), továbbá az adatgyűjtő eszközök készítése, kutatói terepmunka (adatfelvétel

stb.) és hasonló kutatói tevékenységek. Félévenként legfeljebb 10 kredit szerezhető ilyen jellegű kutatómunkával.

Más doktori iskolákban végzett tanulmányok beszámításáról és kreditértékének megállapításáról a Doktori Iskola tanácsa dönt.

A komplex vizsga

Az egyetemi előírások

Az egyetemi doktori szabályzat előírása szerint:

„4. A komplex vizsga két fő részből áll: az egyik részben a vizsgázó elméleti felkészültségét mérik fel („elméleti rész”), a másik részben a vizsgázó tudományos/művészeti előrehaladásáról ad számot („disszertációs rész”). A komplex vizsga elméleti részében a vizsgázó legalább két tárgyból/témakörből tesz vizsgát, a tárgyak/témakörök listáját a doktori iskola képzési terve tartalmazza. Az elméleti vizsgának lehet írásbeli része is. A komplex vizsga második részében a vizsgázó előadás formájában ad számot szakirodalmi ismereteiről, beszámol kutatási eredményeiről, ismerteti a doktori képzés második szakaszára vonatkozó kutatási tervét, valamint a disszertáció elkészítésének és az eredmények publikálásának ütemezését.

5. A témavezető előzetesen írásban és/vagy a vizsgán értékeli a vizsgázót. Egyéni felkészülő esetén az illetékes doktori iskola tanácsa felkérheti a kijelölt témavezetőt/konzulent vagy egyik oktatóját előzetes értékelés elkészítésére.”

A Neveléstudományi Doktori Iskolában alkalmazott komplex vizsga

A komplex vizsga általános kereteit az egyetem Doktori Szabályzata jelöli ki. A Doktori Iskola a szabályzat 4. és 5. pontja tekintetében az alábbi speciális követelményeket támasztja.

1. Elméleti rész

A DI képzési programjai megjelölik azokat a témaköröket (képzési programonként legalább hetet) amelyeket a program szempontjából relevánsnak tartanak. A hallgatók – témavezetőjükkel egyetértésben – a DI teljes kínálatából kiválasztanak kettőt, amelyek saját munkájuk szempontjából a legfontosabbak. A hallgató a vizsgán szabad előadásban (illusztrált prezentációban) bemutatja az adott (kiválasztott) területen megszerzett tudását. A bizottság az előadáshoz kapcsolódóan kérdéseket tehet fel. A bizottság értékeli a hallgató tárgyi felkészültségét, szintetizáló képességét, továbbá azt, hogy a témakör bemutatása mennyire probléma-érzékenyen és a legújabb szakirodalom megjelenítésével történik.

2. Disszertációs rész

A vizsgázó szabad előadásban (illusztrált prezentációban) bemutatja elvégzett kutatómunkájának eredményeit az elkészítendő disszertáció szerkezetének megfelelő bontásban. Felvázolja szakirodalmi tanulmányai eredményét, bemutatja az elvégzett (tervezett) vizsgálatok módszereit, a résztvevők/minta leírását, az elkészített/adaptált adatgyűjtő eszközöket, az összegyűjtött adatokat, az elkészített/megjelent publikációkat és a további két évre vonatkozó munkatervet időbeli ütemezéssel. Minderről előzetesen összegzést készít, melyet a vizsgát megelőzően véleményezésre átad a témavezetőjének. A témavezető a hallgató kutatómunkáját felkészültségét véleményezi, állást foglal abban

a tekintetben, hogy a disszertáció határidőre elkészíthető-e, véleményét eljuttatja a vizsgabizottsághoz. A bizottság értékeli a hallgató elvégzett kutatómunkáját és további terveit, megítéli, hogy a rendelkezésre álló információk alapján valószínűsíthető-e a disszertáció elkészülte.

A vizsgát magyar vagy angol nyelven lehet letenni. A jelölt megválaszthatja, hogy melyik nyelven kíván vizsgázni.

A disszertáció benyújtásának engedélyezése és a házi vita eljárásrendje

A házi vita funkciója

A hivatalos, nyilvános védési eljárást megelőzően – utolsó minőség-kontrollként – a DI házi vitát tart. A házi vita fő funkciója az, hogy csökkentse egy esetleges sikertelen védelem valószínűségét, és segítse a jelöltet a dolgozat hibáinak kijavításában, végleges formába öntésében. A házi vita keretében az eredmények szóbeli prezentálása szempontjából is megméretik a jelölt.

A házi vita kezdeményezése

A házi vita kitűzését a jelölt a DI titkáránál kezdeményezi. Ez irányú szándékát a házi vita tervezett időpontja előtt legalább 3 hónappal jelzi, a titkár ennek megfelelően alakítja a DI programját. A DI titkára a jelölttel egyeztetve kijelöli a házi vita időpontját, ami lehetőség szerint a keddi közös foglalkozások sávjába esik. A jelölt a házi vita előtt legalább 3 héttel a tartamát tekintve már kész, de még véglegesen be nem kötött dolgozat három példányát, valamint a dolgozat elektronikus változatát leadja a DI titkárának. Mindhárom példányhoz mellékelként csatolja a publikációs listáját, szakmai életrajzát, a téziseket magyar és angol nyelven valamint a kitöltött *Témavezetői ellenőrző listát*. A jelölt a dolgozat leadott változatát (mely tartalmazza a generatív MI és az MI-alapú technológiák használatára vonatkozó nyilatkozatot, illetve tartalmazza a társszerzői nyilatkozatokat is) .pdf formátumban feltölti a DI fórumára, hogy a házi vitáig az érdeklődők is áttekinthessék.

A titkár, a „peer reviewing” szellemének megfelelően, kijelöl két belső bírálót. A bírálók lehetőleg a DI korábbi, már sikeresen védett hallgatói közül kerülnek ki, akik ismerik a formai követelményeket és a kialakult szakmai normákat. Ez az eljárás egyrészt további segítséget nyújt a jelöltnek a dolgozat javításához, másrészt lehetőséget ad a korábban végzetteknek arra, hogy segítsék az itt megszerzett fokozat minőségének, presztízsének a megőrzését.

A bírálat

A bírálóknak két hét áll rendelkezésre a dolgozat áttanulmányozására. Ennek során ellenőrzik, hogy a jelölt rendelkezik-e a védelem tudományos előfeltételével. (A publikációs követelmények teljesítésének 1. és 2. változatát e szabályzat korábbi pontja részletezi).

A bírálók ellenőrzik, hogy a dolgozat megfelel-e a tartalmi és a formai követelményeknek. E munkájukat részletes ellenőrző lista segíti. Egy-két oldal terjedelemben megfogalmazzák összegző véleményüket, és javaslatot tesznek a dolgozat alapos átdolgozására, kisebb hibáinak kijavítására, vagy változatlan formában való

benyújtására. Állást foglalnak, hogy a dolgozat tudományos színvonala megfelel-e a DI-ben kialakult normáknak.

A házi vita menete

A bírálók szöveges véleményüket és a kitöltött ellenőrző listát a házi vita előtt legalább 3 nappal eljuttatják a jelöltnek, témavezetőjének, a DI vezetőjének és titkárának.

A védést a DI vezetője által felkért DI tag vezeti le. A házi vitán részt vesznek az DI oktatói és hallgatói, továbbá a DI vezetője által meghívottak.

A védés keretében a jelölt 20 perces illusztrált prezentáció keretében összefoglalja a dolgozat főbb célkitűzéseit, eredményeit. Ezt követően a két bíráló ismerteti a dolgozatról kialakított álláspontját. A jelölt válaszol a bírálatokban megfogalmazott kérdésekre, felvetésekre. Ezt követően a házi vita nyilvános vitával folytatódik.

A házi vitát követő lépések

(1) A bírálók véleménye és a házi vitán lefolytatott vita alapján a jelölt átdolgozza az értekezését. Az átdolgozásról összegzést készít, melyben felsorolja, hogy (a) mit változtatott a dolgozaton, (b) ha van olyan, amit nem fogadott el a véleményekből, akkor megindokolja a döntését. Az értekezést, a téziseket és az átdolgozás összegzését elektronikus formában eljuttatja a DI titkárának.

(2) A témavezető egy oldal terjedelmű összegzést készít a jelölt dolgozatáról. Ennek keretében (a) értékeli a jelölt munkáját, kiemeli a dolgozat főbb eredményeit, (b) áttekinti, hogy a jelölt mennyiben valósította meg a házi vita alapján az értekezés átdolgozását, (c) állást foglal, hogy javasolja-e a dolgozat benyújtását. Véleményét eljuttatja a DI titkárának.

(3) Az értekezést, a témavezetői értékelést és az átdolgozás összegzését áttekinti a két házi bíráló, ez alapján javaslatot tesznek a DI felé, hogy támogatják-e a dolgozat beadását: igen-nem, pár mondatos indoklással. Véleményüket eljuttatják a DI titkárának.

(4) A fentiek alapján tesz javaslatot a DI, hogy támogatja-e az értekezés benyújtását. A DI döntéséről a titkár értesíti a jelöltet. A jelölt a DI pozitív döntését követően nyújthatja be nyilvános vitára az értekezését.

Plágiumvizsgálat

A Klebelsberg Könyvtár plágiumkereső rendszerét felhasználva minden házi vitára leadott dolgozat plágiumvizsgálaton megy keresztül. Utána a jelölt jegyzéket készít a megtalált egyezésekről (elfogadható, ha azok korábbi saját közleményekre utalnak), illetve elvégzi a szükséges korrekciókat. A nyilvános védés előtt témavezetői kezdeményezésére lehetőség van egy ismételt ellenőrzésre. A plágiumvizsgálat eredményét megkapja a hallgató, a témavezető, a programvezető és a DI vezetője.